

*Задоя К. П.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЗМІЦНЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду у подальшому вимагатиме ефективного співробітництва з цією міжнародною судовою установою. На жаль, чинне кримінальне процесуальне законодавство відзначається істотними вадами, що перешкоджають такому співробітництву. Однак прийняття Верховною Радою України проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» може докорінно змінити ситуацію.

Ключові слова: міжнародна судова установа; Міжнародний кримінальний суд; підстави міжнародного співробітництва; передача особи; міжнародний договір.

Признание Украиной юрисдикции Международного уголовного суда в дальнейшем потребует эффективного сотрудничества с этим международным судебным органом. К сожалению, действующее уголовное процессуальное законодательство отмечено существенными недостатками, препятствующими такому сотрудничеству. Однако принятие Верховной Радой Украины проекта Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно сотрудничества с Международным уголовным судом» может в корне изменить ситуацию.

Ключевые слова: международный судебный орган; Международный уголовный суд; основания международного сотрудничества; передача лица; международный договор.

5 жовтня 2017 року Кабінет Міністрів України вніс на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», реєстр. № 7179 (далі – законопроект № 7179), який передбачає масштабні зміни до Криміналь-

ного процесуального кодексу України (далі – КПК), що мають за мету створити належне правове підґрунтя для міжнародного співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС, Суд). Законопроект передбачає доповнення КПК новою главою 47, яка має комплексно урегулювати питання про «обсяг і порядок... співробітни-

цтва [України та МКС], центральні органи України, відповідальні за забезпечення співробітництва з МКС, порядок надання правової допомоги на прохання МКС, вирішення питань про арешт, передачу та тимчасову передачу осіб до МКС, проведення консультацій з питань, що виникають у зв'язку зі здійсненням співробітництва тощо»¹.

Нагальність таких змін обумовлена тим, що Україна хоча досі й не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року (далі – РС, Статут), але двічі визнала юрисдикцію МКС *ad hoc* на засадах статті 12(3) РС. Перша заява українського Уряду від 17 квітня 2014 року охоплює події на території України, що мали місце в період між 21 листопада 2013 року та 22 лютим 2014 року (зокрема, мова йде про злочини, вчинені проти учасників руху «Євромайдан»), а друга від 8 вересня 2015 року – події, що мали чи матимуть місце на території України в період з 20 лютого 2014 року до моменту ратифікації Україною РС (подання цієї заяви викликане прагненням української влади забезпечити невідворотність відповідальності за злочини, вчинені в контексті агресії з боку Російської Федерації)². Допоки Офіс Прокурора МКС здійснює так зване попереднє вивчення (*preliminary examination*) ситуації в Україні, інформування Суду про певні факти не вимагає якихось специфічних правових підстав. Однак, якщо розпочнеться «справжнє» розслідування української ситуації, без ухвалення законопроекту № 7179, співробітництво між Україною та МКС може виявитись заблокованим з українського боку через «дефіцитність» національного законодавства. На окремі прогалини у національному праві України у контексті співробітництва з МКС вже звертали увагу українські юристи (наприклад, К. В. Юртаєва та А. В. Під-

городинська [1; 2]), однак видається, що проблема є значно серйознішою.

«Дефіцитність» положень розділу IX КПК стосовно співробітництва України з міжнародними судовими установами. Чинний розділ IX КПК «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» в принципі допускає можливість співробітництва України з міжнародними судовими установами, але у доволі специфічний спосіб:

1) єдине спеціальне положення кримінального процесуального закону щодо співробітництва з міжнародними судовими установами передбачене статтею 614 КПК, яка урегулює питання визнання та виконання вироків міжнародних судових установ;

2) в усіх інших випадках можливість співробітництва з міжнародними судовими установами впливає з того, що в п. 4 ч. 1 ст. 541 КПК наскрізне для всього розділу IX КПК поняття «запитуюча сторона» охоплює як держави, так і міжнародні судові установи. Відповідно, це *prima facie* дозволяє застосовувати всі положення розділу IX КПК, в яких йде мова про запитуючу сторону (наприклад, статті 567 чи 568 Кодексу).

Проблема, однак, полягає в тому, що КПК доволі стримано підходить до питання про правові підстави співробітництва України з міжнародними судовими установами. Зокрема, стаття 543 КПК говорить про те, що порядок розгляду уповноваженим (центральним) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи про таку допомогу і порядок виконання такого запиту визначаються цим Кодексом і чинними міжнародними договорами України. Використання сполучника «і» (а не «або/чи») між згадками про КПК та міжнародні договори, а також те, що наступна за порядком стаття 544 КПК стосується питань міжнародного співробітництва

¹ Пункт 2 Пояснювальної записки до законопроекту.

² Варто зауважити, що поданню кожної із цих двох заяв передувало ухвалення заяв Верховної Ради України, відповідно, від 25 лютого 2014 року та від 4 лютого 2015 року. Втім, МКС розглядає як такі, що активують його юрисдикцію стосовно подій, які мали місце на території України, саме заяви, зроблені українським Урядом, а не заяви Верховної Ради України.

за відсутності договору, наштовхує на висновки про те, що за загальним правилом основою міжнародного співробітництва під час кримінального провадження між Україною та іноземною державою або міжнародною судовою установою за загальним правилом має бути відповідний міжнародний договір. Утім, між Україною та МКС подібний договір відсутній.

У контексті відносин між цими сторонами не може вважатись договором про міжнародне співробітництво Римський статут попри те, що його частина 9 урегулює подібні питання. Заяви Уряду України про визнання юрисдикції МКС є лише актами, що спрямовані на одностороннє виникнення¹ в Україні зобов'язань перед МКС [3; 4], зокрема – зобов'язання співпрацювати з Судом відповідно до частини 9 РС, як того вимагає стаття 12(3) Статуту. Проте заяви від 17 квітня 2014 року та від 8 вересня 2015 року не роблять Україну учасницею цього міжнародного договору, а, отже, – його положення не можуть бути основою для міжнародного співробітництва України з РС в розумінні статті 543 КПК.

Як вже відмічалось вище, стаття 544 Кодексу допускає можливість міжнародного співробітництва за відсутності договору на засадах взаємності. Втім, існує щонайменше дві причини вважати, чому принцип взаємності нерелевантний в контексті співробітництва з міжнародними судовими установами держав взагалі та України зокрема:

1) текстуальні особливості статті 544 КПК – в її частині першій йде мова про запит іноземної держави, але не про запит запитуючої сторони;

2) сутність принципу взаємності – він передбачає горизонтальний тип відносин між сторонами, який можливий

винятково між державами, але якого не може бути у випадку співробітництва держави та міжнародної судової установи (спрощено кажучи, держава не може вимагати від міжнародної судової установи видачі особи, що перебуває в розпорядженні суду, або перейняття кримінального провадження).

Можливі підстави співробітництва України з МКС поза межами розділу IX КПК. *De lege lata* співробітництво України з МКС гіпотетично могло би ґрунтуватись ще на двох підставах:

1) на підставі специфічного правового режиму співробітництва з міжнародними судовими установами за відсутності договору, що впливав би з ч. 6 ст. 9 КПК, яка передбачає звернення до загальних засад кримінального провадження у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють певні питання або регулюють їх неоднозначно;

2) у контексті того, що Офіс Прокурора МКС не виключає кваліфікації певних подій на території Криму та Донбасу як воєнних злочинів, вчинених у зв'язку зі збройним конфліктом міжнародного характеру², та виключно для питання передачі осіб у розпорядження МКС на його прохання – на підставі положень Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року³, які передбачають, що кожна сторона «зобов'язується розшукати осіб, яких обвинувачено у вчиненні або в наказі вчинити... серйозні порушення [цих конвенцій]. Вона може також, якщо вона вважає це потрібним, і відповідно до положень свого законодавства, передати таких осіб для судового процесу іншій заінтересованій Високій Договірній Стороні...». Ці положення є одним із перших прикладів закріплення в конвенційному праві зо-

¹ Див. детальніше про природу та наслідки таких актів, наприклад, Керівні принципи, що застосовуються до односторонніх заяв держав, здатних призвести до виникнення односторонніх зобов'язань, ухвалені Комісією міжнародного права ООН в 2006 році (A/CN.4/557).

² Див. Доповідь Офісу Прокурора МКС про діяльність з попереднього вивчення [ситуацій] (2017), пар. 86–88, 97–103 та 89–95, 104–110, відповідно.

³ Зокрема, мова йде про статтю 49 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, статтю 50 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, статтю 129 Женевської конвенції про поведження з військовополоненими, статтю 146 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни.

бов'язання *aut dedere aut judicare* (видай або суди), а якщо говорити точніше – різновиду цього зобов'язання, що має назву *primo prosequi secundo dedere* (в першу чергу переслідувати, в другу – видавати)¹. Гіпотетичне посилення на них задовольняло б вимоги статей 543 та 544 КПК стосовно правових підстав співробітництва України з міжнародними судовими установами.

На жаль, ані ч. 6 ст. 9 КПК, ані положення Женевських конвенцій не можна назвати належними правовими підставами для співробітництва України з МКС або принаймні підставами для повноцінного співробітництва в тому обсязі, який передбачає частина 9 РС. Причиною цього є несумісність міжнародного співробітництва на зазначених вище підставах із зобов'язаннями України за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (далі – ЄКПЛ) з урахуванням практики тлумачення цього договору Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ). Зокрема, мова йде про випадки, коли міжнародне співробітництво передбачає обмеження певних прав особи. Наприклад, відповідно до статті 89 РС МКС може просити від держав арешту та передачі у його розпорядження осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, що розслідуються Судом. Утім, виконання Україною такого прохання в частині арешту має також відповідати зобов'язанням за ЄКПЛ, а саме – за статтею 5(1)(f) Конвенції, яка допускає, що право на свободу та особисту недоторканість може бути обмежене у випадках і відповідно до процедури, встановленої законом, для законного арешту або затримання особи, щодо якої провадиться процедура екстрадиції.

Слід звернути увагу, що в тексті статті 5(1)(f) ЄКПЛ вжите поняття «екстрадиція (*extradition*)», яким у міжна-

родному праві традиційно іменують видачу особи іншій (іноземній) державі. У той же час аналогічна процедура, яка здійснюється за запитом міжнародної судової установи, як правило, називається «*передачею (surrender)*» (див., наприклад, статтю 89 РС). Таким чином, може постати запитання про те, чи справді держава має брати до уваги статтю 5(1)(f) Конвенції, розглядаючи прохання міжнародної судової установи про передачу особи в її розпорядження? Утім, практика ЄСПЛ все ж дає підстави вважати, що поняття «екстрадиція» в тексті статті 5(1)(f) ЄКПЛ має тлумачитись поширювально та охоплює й випадки передачі осіб у розпорядження міжнародних судових установ. По-перше, ЄСПЛ неодноразово визнавав, що у ситуаціях, коли співробітництво у рамках процедури екстрадиції має місце між державою-членом Конвенції та державою, яке не є членом Конвенції, це не робить арешт та затримання особи *per se* порушенням статті 5(1)(f) Конвенції. У таких випадках оцінка правомірності арешту та затримання має здійснюватись з огляду на положення міжнародного договору про видачу або в разі його відсутності з огляду на інші релевантні обставини². Для цілей відповіді на запитання про те, чи охоплює поняття «екстрадиція» в тексті статті 5(1)(f) ЄКПЛ передачу особи міжнародній судовій установі, така правова позиція ЄСПЛ є важливою, адже вона допускає, що під екстрадицією може розумітись й передача особи суб'єкту міжнародного права, що не є учасником ЄКПЛ. Утім, звичайно, ця теза ще не свідчить, що таким суб'єктом може бути міжнародна судова установа. Більш акцентовано на це вказує позиція ЄСПЛ в справі *Naletilic v. Croatia (1999)*. Заявник у цій справі оскаржував його передачу в розпорядження Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої

¹ Див. детальніше, наприклад, Остаточну доповідь Робочої групи щодо зобов'язання видавати або здійснювати судові переслідування (*aut dedere aut judicare*), затверджену Комісією міжнародного права ООН в 2014 році (A/CN.4/L.844), пар. 25.

² Див., наприклад, постанову ЄСПЛ у справі *Ocalan v. Turkey [GC] (2005)*, пар. 87.

Югославії (далі – МКТЮ), стверджуючи, зокрема, те, що така передача порушила його право на справедливий суд (стаття 6(1) ЄКПЛ). В ухвалі в цій справі ЄСПЛ відмітив, що хоча з точки зору конвенційного положення, на яке посилався заявник, держава повинна відмовляти у видачі особи, якщо це призведе до порушення права на справедливий суд, зокрема – в частині розгляду справи незалежним і безстороннім судом, однак у даному випадку з боку Хорватії не було порушення такої вимоги, оскільки МКТЮ може вважатись незалежним та безстороннім судом. Тим самим, ЄСПЛ визнав, що екстратериторіальні правові ефекти ЄКПЛ¹ мають місце й у випадках передачі осіб у розпорядження міжнародних судових установ. Отже, якщо у випадках надходження запиту про передачу особу у розпорядження міжнародної судової установи, держава повинна запобігти можливим порушенням конвенційних гарантій, що стануться поза її територією, але внаслідок її дії, розумно вважати, що тим більше на державу поширюються зобов'язання, які випливають зі статті 5(1)(f) ЄКПЛ у разі арешту чи затримання особи. Отже, вжито в тексті цього конвенційного положення поняття «екстрадиція» має тлумачитись як таке, що охоплює й передачу особи у розпорядження міжнародної судової установи.

Окрім того, слід зробити ще одне застереження стосовно змісту статті 5(1)(f) Конвенції. Дослівно це положення містить певні гарантії, які стосуються винятково арешту та затримання особи в рамках процедури екстрадиції, але не процедури екстрадиції в цілому². Однак водночас ЄСПЛ визнав, що порушення передбаченої законом процедури арешту особи, щодо якої провадиться

екстрадиція, може мати місце не лише через порушення процесуальних гарантій, а й через неякісний змістом запиту про видачу, в якому не було наведено інформацію, що давала б розумні підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, у зв'язку із вчиненням якого і запитується видача³. Таким чином, хоча стаття 5(1)(f) ЄКПЛ надає особі гарантії не у зв'язку із процедурою екстрадиції, а у зв'язку із арештом чи затриманням у рамках такої процедури, неправомірність обмеження права на свободу та особисту недоторканість, утім, може бути пов'язана з правовими дефектами самого порядку видачі особи у конкретних випадках. Інакше кажучи, наявність обставин, що свідчать про неправомірність самої процедури екстрадиції, є показником неправомірності арешту чи затримання особи, щодо якої запитується видача.

Врешті-решт, оцінюючи сумісність з вимогами статті 5(1)(f) ЄКПЛ можливого арешту особи на прохання МКС у рамках процедури її передачі у розпорядження вказаного Суду, який би ґрунтувався на ч. 6 ст. 9 КПК або положеннях Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року, не можна проігнорувати підхід ЄСПЛ, згідно з яким правові підстави для втручання держави у здійснення особою свого права на свободу та особисту недоторканість повинні відповідати певним стандартам якості, а саме – відповідати принципу правової визначеності, тобто мати такий зміст, що дозволяв би особі передбачати правові наслідки, які можуть для неї настати⁴. З цієї точки зору складно вважати здійснення Україною арешту особи на прохання МКС сумісним з вимогами статті 5(1)(f) ЄКПЛ на тій підставі, що можливе співробітництво з цією міжнародною судовою установою на підставі ч. 6 ст. 9 КПК

¹ Див. з приводу екстратериторіальної дії ЄКПЛ постанови ЄСПЛ в справах *Soering v. United Kingdom* (1989), пар. 86–87, *Loizidou v. Turkey (preliminary objections)* [GC] (1995), пар. 62.

² Див. з цього приводу постанови ЄСПЛ у справах *Ocalan v. Turkey* [GC] (2005), пар. 86 та *mutatis mutandis Čalovskis v. Latvia* (2014), пар. 129.

³ Див. постанову ЄСПЛ в справі *Čalovskis v. Latvia* (2014), пар. 183–191.

⁴ Див., наприклад, постанови Суду в справах *Čalovskis v. Latvia* (2014), пар. 182, 227; *Del Río Prada v. Spain* [GC] (2013), пар. 125.

або положеннях Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року є вельми неочевидним. Зокрема, сумнівно, що загальні засади кримінального провадження дозволяють особі передбачити можливість співробітництва України з МКС та, як наслідок, її арешту в рамках такого співробітництва, перш за все тому, що питання міжнародного співробітництва при здійсненні кримінального провадження взагалі та питання правових підстав такого співробітництва, зокрема, прямо урегульовані в кримінальному процесуальному законодавстві (див. розділ IX та статті 543–544 КПК, відповідно), яке не передбачає варіанту співробітництва України з міжнародною судовою установою за відсутності міжнародного договору. Що ж стосується потенційного посилання на положення Женевських конвенцій, то й воно не буде задовольняти вимоги принципу правової визначеності, адже вказані положення допускають можливості видачі особи іншій стороні цих договорів, до числа яких не належить МКС. Положення Женевських конвенцій не виключають можливості передачі особи у розпорядження міжнародної судової установи [5, para. 2887], але, очевидно, *per se* не є підставою для подібної форми міжнародного співробітництва. Також в Остаточній доповіді Робочої групи щодо зобов'язання видавати або здійснювати судове переслідування (*aut dedere aut judicare*), затвердженій Комісією міжнародного права ООН в 2014 році¹, пар. 19, 20 відмічається, що зобов'язання *aut dedere aut judicare* може бути виконано шляхом так званої *третьої альтернативи* (*third alternative*) – передачі особи у розпорядження компетентної міжнародної судової установи². Однак, по-перше, у допові-

ді чітко не визначено, чи повинна «*третья альтернатива*» прямо обумовлюватись у відповідному договорі, чи її слід вважати імпліцитно присутньою у будь-якому договірному положенні типу *aut dedere aut judicare* (як у випадку з Женевськими конвенціями про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року), а, по-друге, – навіть якщо коректним є другий із цих варіантів, можливість виконання зобов'язання *aut dedere aut judicare* шляхом «*третьої альтернативи*» ще не означає, що відповідне конвенційне положення, яке закріплює вказане зобов'язання, являє собою належну правову підставу для співробітництва держави та міжнародної судової установи в рамках «*третьої альтернативи*».

Таким чином, потенційне співробітництво між Україною та МКС виглядає доволі проблематичним з точки зору національного законодавства першої із сторін³. Варто відмітити, що «дефіцитність» положень КПК виявляється не лише в контексті співробітництва України з МКС у зв'язку із визнанням юрисдикції Суду в порядку статті 12(3) РС. Такі ж самі труднощі виникнуть й у випадку співробітництва з цією міжнародною судовою установою поза контекстом ситуації в Україні. Наприклад, Рада Безпеки ООН своєю резолюцією 1593(2005) 13 від 31 березня 2005 року передала на розгляд МКС ситуацію в Дарфурі (регіон Судану), а пункт 2 цього документа міститься заклик до усіх держав, що не є учасницями РС (тобто й до України), співпрацювати з Судом стосовно цієї ситуації. Таким чином, Україна зобов'язання співпрацювати з МКС у зв'язку із ситуацією в Дарфурі виконала, але, як вже відмічалось вище, жодного міжнародного договору між Україною та МКС немає⁴. Так само

¹ A/CN.4/L.844.

² Подібна альтернатива вже частково має статус *de lege lata* в «новому» конвенційному праві – див., наприклад, статтю 11(1) Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 лютого 2016 року.

³ Положення РС, навпаки, є більш гнучкими у питанні підстав міжнародного співробітництва МКС з державами, які не є учасниками РС. Зокрема, відповідно до ст. 87(5)(а) Статуту співробітництво може ґрунтуватись на підставі спеціальної домовленості, договорі чи іншій відповідній основі.

⁴ Гіпотетично можна вважати підставою для співробітництва України з МКС саму резолюцію Ради Без-

кримінальне процесуальне законодавство України не враховує того, що міжнародні судові установи можуть створюватись за рішенням Ради Безпеки ООН, як-от МКТЮ. Зокрема, пункт 4 резолюції Ради Безпеки ООН 827 (1993) від 25 травня 1993 року, на підставі якої і було утворено Трибунал, вимагав від усіх держав-учасниць ООН «повною мірою співпрацювати» з МКТЮ відповідно до цієї резолюції та Статуту МКТЮ, а також «вжити в рамках свого внутрішнього права будь-яких заходів, необхідних для здійснення цієї резолюції та статуту, включаючи зобов'язання держав виконувати прохання про надання допомоги або накази судової палати». Утім, оскільки між Україною та ООН було укладено лише Угоду про виконання вироку Трибуналу від 7 червня 2008 року,

співробітництво з МКТЮ з усіх інших питань не мало б достатніх правових підстав, якби від Трибуналу до України надійшов відповідний запит.

Прийняття законопроекту № 7179 має розв'язати цю системну проблему, оскільки, з одного боку, проект передбачає створення чітких правових підстав для співробітництва України з МКС, що важливо в контексті зроблених Україною заяв про визнання юрисдикції цього Суду, а, з іншого боку, – він містить зміни до статті 544 КПК, що в підсумку дозволять Україні безперешкодно співпрацювати з будь-якими міжнародними судовими установами, вже створеними чи такими, що будуть створені в майбутньому, незалежно від того, чи існує в Україні позадоговірний обов'язок співпрацювати з такими установами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Юртаєва К. В.* Проблеми та перспективи виконання в Україні вироку міжнародної судової установи. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2016. № 3 (14). С. 99–109.
2. *Підгородинська А. В.* Деякі аспекти співробітництва України з міжнародними судовими установами. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 2. С. 70–78.
3. *Куцєвич М. П.* Проблеми реалізації «реального» принципу дії міжнародного кримінального права в кримінально-правовій системі України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. 2015. № 6–2. С. 145–148.
4. *Гнатівський М. М.* Україна та Міжнародний кримінальний суд: конституційний аспект. URL: http://democracy-reporting.org/files/briefing_paper_ukraine_and_the_international_criminal_court_a_constitutional_matter_ukr.pdf.
5. ICRC, Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Cambridge University Press, 2016. 1294 p.

Zadoya K. Strengthening the cooperation between Ukraine and International Criminal Court: A National Dimension

The Government of Ukraine lodged two declarations under article 12(3) of the Rome Statute accepting the International Criminal Court's jurisdiction over alleged crimes committed on its territory. On 25 April 2014, the Prosecutor of the International Criminal Court opened a preliminary examination of the situation in Ukraine. During the preliminary examination stage there are no circumstances which could avoid such cooperation. At once Ukrainian Code of Criminal Procedure contains some gaps which could block cooperation at the stage of investigation and prosecution.

In particular, national legislation allows cooperation between Ukraine and international criminal courts (tribunals) only if exist some international treaty which regulate such cooperation. But Ukraine and International Criminal Court didn't made corresponding treaty. Parties can't cooperate on the ground of the Rome Statute because Ukraine has only unilateral obligations with regard to the International Criminal Court.

пеки ООН, однак, з іншого боку, зміст її положення, яке стосується міжнародного співробітництва, є не надто конкретним, щоб вважатись «справжньою» підставою для співробітництва, а не закликом створити таку підставу, якщо вона відсутня.

Furthermore Ukraine and International Criminal Court can't cooperate on the ground of the principle of comity inasmuch as this principle is relevant only in the case of horizontal cooperation between states and cooperation between state and International Criminal Court is vertical, by it's very nature.

Consequently cooperation between Ukraine and International Criminal Court needs the strengthening at national level. The Government of Ukraine prepared draft bill which contains all necessary amendments to the Ukrainian Code of Criminal Procedure. Firstly, the draft bill covers all aspects of cooperation between Ukraine and International Criminal Court: the surrender of persons to the Court, the identification and whereabouts of persons or the location of items, the taking of evidence, including testimony under oath, and the production of evidence, the questioning of any person being investigated or prosecuted etc. Secondly, the draft bill creates a universal mechanism of cooperation between Ukraine and international criminal courts (tribunals) without a treaty.

Keywords: *international judicial institution; International Criminal Court; grounds of international cooperation; surrender of persons; international treaty.*

Стаття надійшла до редакції журналу 20.11.2017 р.

*Іскендеров Е. Ф.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових
та правоохоронних органів
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

Автором статті розкриваються окремі проблемні питання реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта отримання доказів шляхом здійснення тимчасового доступу до речей і документів у досудовому розслідуванні. Запропоновано внести зміни до чинного Кримінального процесуального кодексу України для удосконалення кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні.

Ключові слова: доказування; сторона обвинувачення; отримання доказів; кримінальні процесуальні гарантії; тимчасовий доступ до речей і документів.

Автором статті розкриваються окремі проблемні питання реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта отримання доказів шляхом здійснення тимчасового доступу до речей і документів у досудовому розслідуванні. Запропоновано внести зміни до чинного Кримінального процесуального кодексу України для удосконалення кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні.

Ключевые слова: доказывания; сторона обвинения; получения доказательств; уголовные процессуальные гарантии; временный доступ к вещам и документам.

Відповідно до ч. 2 ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України сторона обвинувачення як суб'єкт доказування у до-

судовому розслідуванні отримує докази шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від

органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України [1]. До інших процесуальних дій як засобів отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні законодавець відносить один із заходів забезпечення кримінального провадження, який має назву тимчасовий доступ до речей і документів, правове регулювання якого визначене главою 15 КПК України. Проведений нами системний аналіз положень цієї глави, інших норм чинного КПК України, а також практики їх застосування сторонами кримінального провадження та судом, дають підстави зробити висновок, що на сьогодні у практичній діяльності уповноважених суб'єктів сторони обвинувачення виникає низка проблемних питань, пов'язаних із здійснення тимчасового доступу до речей і документів, наявність яких створює певні труднощі у використанні стороною обвинувачення результатів такого тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному процесуальному доказуванні. Основною причиною цього є недосконалість законодавчо визначених кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта отримання доказів шляхом здійснення тимчасового доступу до речей і документів у досудовому розслідуванні.

Незважаючи на те, що проблемні питання нормативно-правової регламентації тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні, можливості використання результатів тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному процесуальному доказуванні неодноразово ставали предметом наукових пошуків Ю. П. Алєніна, І. В. Гловюк, В. О. Гринюка, І. Ю. Кайла, О. В. Капліної, М. П. Климчука, Л. М. Лобойка, М. А. Погорецько-

го, Д. Б. Сергєєвої, О. С. Старенького, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, М. С. Цуцкірідзе, С. С. Чернявського, А. В. Чуб, О. Г. Шило, О. Г. Яновської та інших фахівців, на сьогодні проблемні питання реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта отримання доказів шляхом здійснення тимчасового доступу до речей і документів у досудовому розслідуванні є одним із найбільш проблематичних у правозастосовчій діяльності.

Отже, метою статті є удосконалення кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта отримання доказів шляхом здійснення тимчасового доступу до речей і документів у досудовому розслідуванні.

Відповідно до ст. 159 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Положення ст. 160 КПК України передбачають, що сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у ст. 161 КПК України. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором.

У такому клопотанні сторони кримінального провадження повинні навести: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) права

кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати; 4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні; 6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю; 7) обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.

Хоча й законодавець не вимагає у клопотаннях про тимчасовий доступ до речей і документів вказувати конкретного суб'єкта, уповноваженого на застосування відповідного засобу отримання доказів, результати проведеного аналізу матеріалів слідчо-судової практики дають підстави зробити висновок, що у переважній більшості випадків слідчі, прокурори у відповідних клопотаннях вказують безпосереднього суб'єкта проведення відповідної процесуальної дії. Як правило, такими суб'єктами у відповідних клопотаннях є слідчий, прокурор або співробітник оперативного підрозділу. Водночас трапляються неодинокі випадки, коли відповідна інформація не вказується слідчими, прокурорами у клопотаннях про тимчасовий доступ до речей і документів (такі випадки були виявлені нами у 15% проаналізованих нами кримінальних проваджень). На наш погляд, слідчий, прокурор у будь-якому випадку повинні зазначити конкретного суб'єкта проведення відповідної процесуальної дії. У зв'язку з цим

пропонуємо ч. 2 ст. 160 КПК України доповнити пунктом 8 у такій редакції: «прізвище, ім'я та по батькові особи, яка здійснюватиме тимчасовий доступ до речей і документів». Такі пропозиції цілком узгоджуються з п. 1 ч. 1 ст. 164 КПК України, яка передбачає, що в ухвалі слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів вказується прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів.

Той факт, що у клопотаннях про тимчасовий доступ до речей і документів чи в ухвалах слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів вказується слідчий чи прокурор як суб'єкти проведення цієї процесуальної дії є цілком правильним, оскільки законодавець у низці статей глави 15 КПК України закріплює за слідчим, прокурором як суб'єктами сторони обвинувачення повноваження щодо здійснення тимчасового доступу до речей і документів. Водночас ми не можемо погодитися з позицією тих практичних працівників, які у клопотаннях або в ухвалах про тимчасовий доступ до речей і документів виконавцями застосування відповідного засобу отримання доказів вказують співробітників оперативних підрозділів, оскільки така позиція явно суперечить правовим засадам доказового права. Значимо, на сьогодні серед слідчих суддів досить поширеними є випадки задоволення таких клопотань слідчих, прокурорів про тимчасовий доступ до речей і документів. Так, наприклад, у кримінальному провадженні № 12016160500003273, відкритому на ознаки злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 КПК України, слідчий суддя задовольнив клопотання слідчого СВ Приморського ВП в м. Одесі ГУНП в Одеській області особа А., в якому просить надати тимчасовий доступ до речей і документів, що містять інформацію оператора телекомунікації компанії мобільного зв'язку ТОВ «Lifecell», шляхом виїмки роздруківок телефонних з'єднань (вхідних, вихідних, нульових з'єд-

нань, SMS, MMS повідомлень, GPRS з'єднань) з зазначенням власників цих телефонних номерів, номери телефонів з якими відбувався зв'язок та адреси базових станцій, через які здійснювались з'єднання, а також індивідуальні номери (IMEI) всіх мобільних телефонів, на які здійснювались з'єднання, та номери телефонів CSM-карт, які знаходились в мобільному терміналі «Iphone 6S» IMEI: 355423073240232 за період часу з 07.05.2016 по 07.06.2016. Забезпечити тимчасовий доступ та можливість скопіювати слідчим СВ Приморського ВП у м. Одесі ГУНП в Одеській області особа А., слідчим СВ Приморського ВП у м. Одесі ГУНП в Одеській області особа Б., або за дорученням слідчого оперативним підрозділом, а саме о/у СКП Приморського ВП у м. Одесі ГУНП в Одеській області особа В. чи о/у СКП Приморського ВП у м. Одесі ГУНП в Одеській області особа Г [2]. Подібні випадки були виявлені нами в ході аналізу й інших матеріалів кримінальних проваджень [3–6].

Така практика підготовки та складання слідчими, прокурорами клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів із зазначенням суб'єктів виконання цієї процесуальної дії відповідних оперативних підрозділів, а також їх задоволення слідчими суддями призводить до неефективності реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта отримання доказів шляхом здійснення тимчасового доступу до речей і документів у досудовому розслідуванні.

Зауважимо, що відповідно до ст. 41 КПК України оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та нег-

ласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативно-го підрозділу користується повноваженнями слідчого.

Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [1].

Виходячи з буквального тлумачення положень вищенаведеної норми, можемо зробити висновок, що оперативні підрозділи мають право виконувати лише доручення слідчого, прокурора на проведення: 1) слідчих (розшукових) дій; 2) негласних слідчих (розшукових) дій. Тимчасовий доступ до речей і документів не відноситься до числа слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій й відповідні дії не слід ототожнювати між собою, оскільки тимчасовому доступу до речей і документів не характерні ті сутнісні ознаки, які властиві слідчим (розшуковим) та негласним слідчим (розшуковим) діям, що цілком слушно виділяються окремими науковцями [7, с. 393; 8, с. 48; 9, с. 182; 10, с. 130–131 та ін.]. Спільним між ними є лише те, що всі вони є процесуальними діями, що здійснюються в межах кримінального провадження, і які проводяться лише на підставі ухвали слідчого судді, а також те, що вони є засобами отримання доказів у кримінальному

провадженні. У цьому контексті доцільно навести позицію В.І. Фаринника, який цілком слушно зауважує, що під час надання доручення на проведення тимчасового доступу до речей і документів оперативному працівнику слідчий не враховує той факт, що тимчасовий доступ до речей та документів є процесуальною дією, а не слідчою дією, отже, не підпадає під визначення, вказане у п. 3 ч. 1 ст. 40 та ст. 41 КПК України [11, с. 235].

Не дивлячись на це, окремі слідчі судді при постановленні ухвал про тимчасовий доступ до речей і документів трактують положення ст. 41 КПК України дещо по-іншому й ототожнюють між собою сутність слідчих (розшукових) дій та тимчасового доступу до речей і документів. Так, наприклад, слідчий суддя особа А. Комінтернівського районного суду Одеської області задовольнив клопотання старшого слідчого СВ Лиманського ВП ГУНП в Одеській області майора поліції особа Б. про надання тимчасового доступу до речей і документів. У своїй ухвалі слідчий суддя надав тимчасовий доступ до речей і документів слідчим, які здійснюють досудове розслідування у кримінальному провадженні, а саме: особа Б., особа В., особа Г., а також співробітникам оперативного підрозділу Лиманського ВП ГУНП в Одеській області, які будуть уповноважені слідчими в порядку ст. 40 та ст. 41 КПК України на проведення даної слідчої дії, тимчасовий доступ та можливість вилучити речі, а саме пару золотих сережок, які за договором № 796–17007844 від 30.04.2017 були закладені до Одеського відділення Повного товариства «Ломбард» Гроші Тут» № 56, розташоване за адресою м. Одеса проспект Добровольського, 75-а [4].

Незважаючи на таку поширену правозастосовчу практику, результати проведеного аналізу матеріалів судової практики свідчать про те, що в більшості випадків виконання оперативними підрозділами доручень слідчого, прокурора на проведення тимчасового доступу до речей і документів стає підставою для заявлення захисниками клопотань під час підготовчого судового провадження чи судового розгляду про визнання результатів відповідної процесуальної дії недопустимими доказами у кримінальному провадженні, адже вони отримані у порядку, не передбаченому чинним КПК України. Така ситуація досить негативно позначається на ефективності реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні

На наш погляд, необхідно суттєво розширити законодавчі межі надання слідчими, прокурорами доручень на проведення інших процесуальних дій у кримінальному провадженні. При цьому слід враховувати те, що оперативні підрозділи на практиці здійснюють не лише тимчасовий доступ до речей і документів, а й інші процесуальні дії, зокрема – тимчасове вилучення майна, затримання, повідомляють про підозру тощо. У зв'язку з цим, ми пропонуємо внести зміни до ст.ст. 36, 40, 41 та інших статей КПК України, передбачити право слідчого, прокурора надавати доручення оперативним підрозділам на проведення інших процесуальних дій. Відповідні зміни та доповнення до КПК України суттєво підвищать ефективність реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в ред. від 03 липня 2017 р. № 4651-VI. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 04.11.2017).
2. Кримінальне провадження № 12016160500003273. Архів Приморського районного суду м. Одеси.
3. Кримінальне провадження № 12016160500002919. Архів Приморського районного суду м. Одеси.

4. Кримінальне провадження № 12017160330000854. Архів Комінтернівського районного суду Одеської області.
5. Кримінальне провадження № 12015160500011690. Архів Приморського районного суду м. Одеси.
6. Кримінальне провадження 12016160470000453. Архів Малиновського районного суду м. Одеси.
7. *Погорецький М. А.* Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
8. *Погорецький М.* Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики. Право України. 2013. № 11. С. 42–54.
9. *Сергєєва Д.* Поняття та види слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Право України. 2013. № 11. С. 180–188.
10. *Старенький О. С.* Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у судовому розслідуванні: теорія та практика: монографія. За загал. ред. д.ю.н., проф. М. А. Погорецького. К.: Алерта, 2016. 336 с.
11. *Фаринник В. І.* Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. К.: «Алерта», 2017. 548 с.

Iskenderov E. Temporary access to things and documents as a instrument of obtaining evidence by a prosecution party in a pre-trial investigation: some problematic issues in the implementation of criminal procedural guarantees

The author of the article shows some problematic issues of realization of criminal procedural guarantees of the prosecution party as the subject of obtaining evidence by using such instrument as the temporal access to things and documents in pre-trial investigation.

It is noted that today among the practical workers there are cases of indicating in the petitions or in decisions on temporary access to things and documents by the executors the use of the appropriate instruments of obtaining evidence is indicated by the staff of the operating departments. It is substantiated that such practice of preparation and drawing up of petitions or decisions on temporary access to things and documents contradicts the legal principles of evidence.

It is indicated that in most cases the execution by the operating departments of the orders of the investigator, the prosecutor for temporal access to things and documents becomes the basis for the statement by the defenders of petitions during the preparatory court proceedings or judicial review of the recognition of the results of the relevant procedural action by inadmissible evidence in criminal proceedings, since they are received in the manner not provided for by the CPC of Ukraine. It turns out that such situation negatively affects the effectiveness of the implementation of criminal procedural guarantees of the prosecution as a subject of evidence in the pre-trial investigation

The author proposes to substantially expand the legislative boundaries of providing investigators, prosecutors with instructions for other procedural actions in criminal proceedings. It should be minded that operating departments in practice not only provide temporary access to things and documents, but also other procedural actions, in particular – temporary seizure of property, detention, report suspicion, etc. In this regard, it is proposed to amend the article. 36, 40, 41 and other articles of the CPC of Ukraine, provide for the right of the investigator, the prosecutor to assign operating departments to other procedural actions.

Keywords: *proof; the prosecution party; obtaining evidence; criminal procedural guarantees; temporary access to things and documents.*

Стаття надійшла до редакції журналу 15.12.2017 р.

*Нестор Н. В.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри правосуддя
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук*

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДЛЯ БОРОТЬБИ З НАСИЛЬСТВОМ СТОСОВНО ЖІНОК ТА ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

У даній статті досліджено передумови удосконалення національного законодавства в контексті забезпечення запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству. Проаналізовано основні зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Сформульовано основні напрями подальшого удосконалення чинного законодавства в цій сфері.

Ключові слова: домашнє насильство, імплементація, жертва насильства, кримінальне законодавство, Стамбульська конвенція.

В данной статье исследованы предпосылки совершенствования национального законодательства в контексте обеспечения предотвращения насилия в отношении женщин и домашнего насилия. Проанализированы основные изменения в Уголовный и Уголовный процессуальный кодексы Украины с целью реализации положений Конвенции Совета Европы о предотвращении насилия в отношении женщин и домашнего насилия и борьбу с этими явлениями. Сформулированы основные направления дальнейшего совершенствования действующего законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: домашнее насилие, имплементация, жертва насилия, уголовное законодательство, Стамбульская конвенция.

Сучасний європейський поступ України зумовив перегляд багатьох гуманістичних цінностей, гендерна рівність стала одним з основних принципів розвитку повно-

цінного громадянського суспільства. Досконале правове регулювання гендерної рівнозначності є пріоритетною актуальною задачею сучасної юридичної науки. У цьому розумінні актуалізуються до-

слідження законотворчих новел у сфері запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, де імплементація міжнародних норм Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (відома як Стамбульська конвенція) у національне кримінальне законодавство стала усталеною практикою урегулювання даних суспільних відносин у багатьох цивілізованих країнах. З огляду на зазначене, заявлений напрям дослідження виступає актуальною проблемою аналізу законотворчих перспектив забезпечення запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами у сучасному кримінальному і кримінальному процесуальному законодавстві України.

Вивченню проблем правового забезпечення захисту прав людини у сфері гендерного балансу та запобігання насильства стосовно жінок і домашньому насильству присвячено роботи таких учених, як А. О. Байда, О. В. Баранова, Л. Ф. Бурлачук, О. Ю. Дрозд, М. Г. Заславська, Т. О. Марценюк, О. В. Старчук, Г. О. Христова та ін. У своїх дослідженнях згадані вчені охопили проблематику захисту прав жінок і дітей від насильства як подолання гендерної дистанції та мотивації соціально-психологічного балансу у родинах. Разом з тим недостатньо дослідженими залишаються питання перспектив законодавчих нововведень у сфері запобігання насильства стосовно жінок і домашньому насильству, порівняльно-правового аналізу урегулювання даних суспільних відносин у інших країнах.

Метою дослідження є розгляд передумов удосконалення національного кримінального і кримінального процесуального законодавства, огляд законодавчих новел у сфері запобігання насильства стосовно жінок і домашньому насильству.

У цивілізованих країнах насильство проти жінок і домашнє насильство є од-

ним із найбільш криміналізованих діянь, оскільки складність державного впливу на запобігання даним девіантним проявам зумовлюється цілою низкою соціальних факторів, серед яких основними є:

- значна латентність даних злочинів, коли прихованість насильницьких проявів прикривається сімейно-побутовою атмосферою, більш відомою у суспільстві, як традиція не виносити власні сімейні проблеми у суспільство, на кшталт «не виносити сміття з хати»;

- традиційність домінування чоловіка у родині;

- підвищена соціальна активність чоловіків у порівнянні із жінками сприяє економічній нерівності у родинах, а відтак – розповсюдженій тенденції економічної залежності жінок від чоловіків у родинах.

Економічна нерівність стала запорукою підвищення психологічного розбалансування сімейної атмосфери, що, окрім іншого, зумовлено також тим чинником, що жінка при народженні дитини на значний час відходить від професійної зайнятості і таким чином потрапляє у повну матеріальну залежність від чоловіка, що інколи розцінюється останнім як поле для погашення накопичення власних негативних нашарувань у процесі життєдіяльності.

Саме економічна нерівність якраз і є тим фактором, що породжує зазначені негативні тенденції. Соціальна зумовленість потреби криміналізації насильства стосовно жінок і домашньому насильству також актуалізується комплексним негативним економічним ефектом. Слід погодитись із дослідниками [1, с. 6] у тому, що окрім безпосередньої шкоди для здоров'я та добробуту постраждалих, насильство має вагомі суспільні наслідки, які вимірюються грошовими, трудовими та нематеріальними втратами, виявляються у формі поточних, довготривалих або відкладених ефектів. Економічні втрати внаслідок насильства щодо жінок розподіляються між різними представниками суспільства, включаю-

чи самих потерпілих, членів їхніх сімей та кривдників, роботодавців, які несуть збитки внаслідок непрацездатності працівників, державні та громадські організації, які надають послуги жертвам, страхові фонди та бюджети різного рівня, платників податків та економіку країни загалом. Непрямі витрати пов'язані з психологічними наслідками насильства, які можуть призводити до стресових розладів, впливати на дітей, які стали свідками подібних випадків, ускладнювати сімейні стосунки та погіршувати якість життя постраждалих, що наразі складно оцінити економічним еквівалентом. Так, експерти Європейського Союзу відзначаються надзвичайно високі фінансові витрати через насильство стосовно жінок високі, орієнтовно 34 мільярди євро на країну Ради Європи щорічно, відповідно 555 євро на душу населення [2].

Окрім економічної складової, насильство стосовно жінок часто вважають приватною справою, і багато жінок не бажають повідомляти про нього, або ж піддаються на вмовляння своїх сімей чи громади. Заниження звітних показників доповнюється поганою організацією розслідувань, судового розгляду та системи покарань. Багато справ не доходять до суду, а якщо і доходять, то кривдники дістають мінімальне покарання. Нечутливе ставлення до жертв під час слідства та судового розгляду часто стає причиною повторної віктимізації. Це знеохочує жінок повідомляти про випадки насильства, особливо враховуючи те, що через нестачу достатнього захисту такі повідомлення підвищують ризик нараження жертви на подальше насильство. Домашнє насильство – глибоко травматичний вид насильства. Значна більшість постраждалих – жінки та дівчата. Як показують дослідження, існує зв'язок між фізичним насильством над дітьми та домашнім насильством над жінками, однак інші види домашнього насильства, такі як жорстоке поводження з літніми людьми та з чоловіками, менш досліджені. Тоді як деякі чоловіки можуть страждати

від домашнього насильства, його частота та жорстокість набагато менші за насильство над жінками, і чоловіки можуть стати жертвами насильства у відповідь на скоєне ними насильство. У більшості випадків кривдники – чоловіки [3, с. 13].

Дана проблема є загальною тенденцією для багатьох країн, що і спонукало світову спільноту укласти 11 травня 2011 року відкриту для підписання Стамбульську конвенцію, основна мета якої полягає в захисті жінок від усіх форм насильства та недопущенні, кримінальному переслідуванні та ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства. Як слушно наголошує Я.Г. Оленіна, Стамбульська конвенція застосовується до всіх форм насильства стосовно жінок, у тому числі домашнього насильства. У ст. 3 Стамбульської конвенції наведено визначення поняття «насильство стосовно жінок», що розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства щодо жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або в приватному житті. Відповідно до цієї ж статті домашнє насильство означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні. При цьому в аспекті захисту жертв домашнього насильства Стамбульській конвенції притаманна гендерна нейтральність, оскільки відповідно до її статті 3 жертвами такого насильства можуть бути будь-які фізичні особи [4, с. 402].